

MAŚĆ (750) *sb f*

a jasne (w tym 8 r. błędne znakowanie).

sg N maść (290). ◇ G maści (95). ◇ D maści (2). ◇ A maść (135). ◇ I maścią (94). ◇ L maści (3). ◇ pl N maści (14). ◇ G maści (18). ◇ A maści (34). ◇ I maściami (51); -ami (42), -ami (4), -(a)mi (5); -ami : -ami *OpecŻyw* (5:2), *BielKron* (4:2). ◇ L maściach (4); -ach (2) *SienLek*, *RejPos*, -ach (1) *SkarŻyw*, -(a)ch (1). ◇ sg a. pl G maści (7). ◇ sg a. pl G a. pl A maści (3).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

1. Miękka masa z tłuszczu i składników leczniczych, służąca do smarowania chorych miejsc; *unguentum Mymer*¹, *Mącz*, *Calag*, *Calep*; *unguen Calep*, *Cn*; *unctulum*, *unguedo Cn* (554) : *Mymer*¹ 19, 40; to wżitko wwarzywłzy ftłucz przycziniwłzy oliwy albo oleyku z bobrowych ftroiow/ á tak vczyn mać/ którą maży ftawy bolące, y nogi bolące y ręcze/ vznałz pomocz tey maći. *FalZioł* I 80b; proch tego korzenia vżitecznie od barwirzow w maći bywa kładziony *FalZioł* I 109d; Wezmi Litargirium/ tho ielt gleytu fzełc vncij / blaywafu czterzy vncije/ oliwy ieden funt, Vczyn mać podług nauki. *FalZioł* V 108, I 3a, 4d, 5a, 19b [2 r.], c [2 r.] (157); *BibRadz* I 408d *marg*; *BielKron* 86; Oxypora, Nieyáka maść s octem przemielzana áby tym mocniey przenikála. *Mącz* 271d; Unguentarius, Który maści czyni y przedáye/ aptekarz/ lekarz. *Mącz* 503b, 93a, 103b, 194c, 390a, 442c, 503b; Albo tháká maść vczyn: weźmi fádłá lišiego/ bobkow kozich/ bialey żywice/ rożanego oleiu/ [...] zmiefzawłzy tym pomázuy. *SienLek* 118; álbo thę maść ciepło zágrzey/ áby dobrze wśiákála. *SienLek* 123v, 58, 87 [2 r.], 117v, 118, 127v [2 r.] (27); *GórnDworz* S8; *HistRzym* 95v [2 r.]; A iefliby to błoto nie záraz effectu fwégo pokazáło/ á guzów/ álbo twardości tákich nie miękczyło/ máściami iem pómagaymy/ któreby [...] moc do miękczenia miály *Oczko* 17, 17, 18; *Calag* 402b; widzą iż pan z záwitá głową leży/ á bárwierz inftrumentá zbiera y maści chowa *WerGość* 251; *Calep* [1136]b [5 r.]; W káždéy maści ielt tłufté/ y tym káżdá ftoi/ Ale cóż tobie po niéy/ gdy cie Lárdum zgoi. *WyprPl* C2; *GosłCast* 48.

maść z czego [w tym: uczyniona, (u)czynić, udziałać, przyprawić (16)] (27): Mać vczyniona z Smoły wilgotney z Litargirium/ z oleykiem Bobkowym/ trochę oczthu przylawłzy/ ielt vżyteczna naprzeciwo fwierzbiowi. *FalZioł* III 28c; y też mać z foli z miodu á z oliwą/ rozpádzá gużiczki, y káždé wzdęcie bolące *FalZioł* III 38d; Mać z Nietoperza/ pierfiam rołc nie dopuřcza v dziewek *FalZioł* IV 27c, I 10c, 19a, 24d, 46a, 91b (20); Crocinum, Máśc z fzáfranu. *Mącz* 69b, 84b, 174c; *SienLek* 117v; y kazał z oftrej gorczyčzki maść przypráwić *SkarŻyw* 46; *Calep* 428a, 563a.

maść dla czego (1): Mać barzo dobra dla fpania. *FalZioł* V 99.

maść do czego (1): O rozmaitych máściami do ran Końfkich/ iáko ie dźiálać. *SienLek* 185.

maść od czego (1): Ten fwiát moim zdánieim/ ielt iáko pópolita lánia [...] (gdzie ieden fie máze gorzałką z mydłem/ drugi máścią od vrázu [...]) *GórnDworz* C6.

maść czemu [w tym: czynić (1)] (2): Máśc wfelákiemu fadzelowi goiáca *SienLek* 128, S[ss]4v.

maść ku czemu [w tym: dobra, służąca, słuszna, wyborna (5)] (14): Mać ku vzdrowieniu ran. *FalZioł* V 114v, V 28v, 44 [2 r.], 115; *SienLek* 48v, 50, 62, 87, 123 (9).

maść (na)przeciw(ko) czemu (7): vczyn mać naprzeciwo tym niemoczam tym obyczaiem *FalZioł* I 97a, I 46a, 104c, V 113v [2 r.]; Máśc przeciw kářłowi. *SienLek* 83v *marg*, 83v.

maść na co [w tym: *dobra, doświadczona, pożyteczna, użyteczna* (25)] (72): ta maść iest dobra na fihtułę ktora bywa wftolozu *FalZioł* I 22d; Też maść vczyniona z czarney haleny [...] częfto dofiwadczona na wypędzenie chrobakow *FalZioł* V 85v, ††d, ††3c, *v, I 10c, 81c (52); *RejPs* 187v; Maść ná rozmaíte ładzele. *SienLek* 128 *marg*; Druga maść bárzo pożyteczna ná wfteláką końfką ránę *SienLek* 185, 48v *marg*, 94 *marg*, 128 [3 r.], 149, 161v [3 r.] (19).

W połączeniu z nazwą [w tym: *maść, którą zową...* (17); *maść + nazwa* (38), *nazwa + maść* (3)] (41): pomaż dobrze flezione niafcia [!] dialteą dla odmiekczenia nieczyftoftzy *FalZioł* I 3d; tę maść zową doktorowie Maść Populeon *FalZioł* I 104c; iż rana nie ma być richło goiona/ ale tak otwarta ma być/ przykładaiaż na nie Atractiwy małci. *FalZioł* V 88v; Małc którą zową vngentum Egiptiacum. *FalZioł* V 98; Małc którą takze zową: Na rany łmrodliwe. *FalZioł* V 112, I 18b, 23c, 58d, 84c, 103c (41).

W porównaniach (34):

Jako comparatum (2): vczyń maść rzadką iakoby kaźę *FalZioł* V 94; A tak bedzie maść iakoby ciałto. *FalZioł* V 117v.

Jako comparandum (32): a prochu korzenia diptanowego zmiodem zmiefzawfzi yż będzie iako by mać/ á to przykładay na ono zakłocie. *FalZioł* I 10a, I 10b, 11a, 16c, 22d, 41c (20); pokorá á fćifnienie vmyflu náłfego ieft iákoby płałtr ná ránę ziątrzoną wyłtępkow náłfich á mać ná włfytki blizny náłfe. *RejPs* 187v; Weźmi łzałwiey/ máłtyki/ oleiu rozánego y warz tho w winie áż będzie gęfto iáko maść *SienLek* 62; W tę iuchę gliny námiefzay A iákoby maść vdziálay. *SienLek* 85, 117v, 118v, 120v, 121, 125v (10); Aby ią [*duszyckę twoją*] iednym ftráfzyli [...]. Drugim áby ią ciełfyli/ á iáko máłcyą goiać/ zákłádáli ty młodości nędzne krewkiego człowieczeńftwá twego *RejPos* 211.

W charakterystycznych połączeniach: *maść cienka, eudna, czysta* (2), (*bardzo*) *dobra* ((*na*)*lepsza*) (33), *doświadczona* (5), *droga, ista, kosztowna* (2), *miękką* (4), *mocna, osobliwa, pita, pobudzająca, pomocna, pożyteczna (użyteczna)* (4), *prawa, przemieszana (zmieszana) [z czym]* (2), *rozkoszna, sprawiona, szlachetna, uczyniona* (14), *wyborna; maść z barszczu, z ciemierzyce, z czarnej haleny, z drożdży [jakich], z gorczyce (gorczyczki)* (2), *z kokornaku, z korzenia [jakiego], z kosaćcu, z litargiryjum (litargirtum)* (3), *z lnianiego siemienia, z miodu, z nasienia [jakiego]* (2), *z nietoperza, z pałek, z prochu [czego], z siarki, z smoły, z soku [jakiego]* (2), *z soli, z spikanardu, z szafranu, z ślazu, z wapna, z wierzchow topolej, z ziela [jakiego]*; *maść na apertury, na blizny, na bolenie [czego], na choroby, na dnę, na dzięgna, na fistułę, na krosty* (4), *na niemocy (naprzeciw niemocam) [jakim]* (2), *na nogi, na otwory, na paraliż* (3), *na parchy* (2), *na rany (ranam, do ran, ku uzdrowieniu ran)* (23), *na sadzele (sadzelowi)* (9), *na spalenie prochem, na stłuczenie, na śledzionę (twardość śleziony)* (2), *na świerzb (naprzeciwko świerzbowi)* (8), *na uschłość członkow, na wrzod(y)* (4), *na wyciągnięcie (rozciągnięcie) [czego]* (2), *na wypędzenie [czego]* (2), *na wzdęcie [czego], na zapalenie [bez przyd.], na zmazy; maść naprzeciw kamieniowi, przeciw kaszlowi* (2), *naprzeciw suchości [bez przyd.]*; *maść od urazu; maść (ktora) czyści, otwiera, potwierdza, rozpędza (spędza)* (2), *służy [na co]* (2), *uśmierza* (4), *uzdrawia* (2), *wysusza, zagrzewa; ćwierć maści, słojek; maści czynienie, przyprawa (przyprawianie)* (2); *statki do maści; z maści liniment, plastr* (8); *z maści działać; nakropić maści, używać; chować maść* (3), (*u*)*czynić* (70), (*u*)*działać* (5), *pić* (4), *przedawać (przedawający)* (2), *przyprawić* (2), *przyrzędzić, rozpuścić, włożyć (kłaść)* (3), *wycierać, wziąć* (14), *zagrzać* (2), *zdzierać; brać w maść, kładziony, wchodzić* (4); *maścią leczyć* (2),

(od)miękczyć (2), narabiać, pomagać, pomusnąć, sprawować, wyczyścić; spuszczać z maścią; maścią rozpędzanie; uwalać w maści.

Zwroty: »maścią namaz(ow)ać (a. pomaz(ow)ać, a. mazać (się), a. rozmazać), mazanie, namazany; maść ku mazaniu; maść (a. [ile] maści) rozmazać« = *unguentis ungerie Mącz* [szyk zmienny] (59:2:1;1;2): k wieczoru namaż pacierze w łzije, y grzbiet y infze miejsca żarazone paralizem tą maścią *FalZioł* I 5a, I 3d, 16c, 18b, 19c, 23c (35); *Mącz* 503a; to zaś wełpoł wtłucz á oliwą roftworz/ iżby łulfzna maść ku mázaniu być mogła *SienLek* 129v, 47, 49, 62, 70, 75 [2 r.] (23); Więc co w łazni choroby cielefne przyczyną thego łą/ iż lie ieden maćią máże/ á drugi bányki pułzcza: to tu ná łwiece choroby dułzne *GórnDworz* C6, C6; Tedy on lekarz [...] pomázał iedną maćią kofztowną y wnątrz y zewnątrz oczy onego drugiego lekarza *HistRzym* 95v, 25; *SkarŻyw* 46; *WujNT Apoc* 3/18.

»maścią natrzeć (a. nacierać)« (3): Weźmi pod rowną wagą łtárego łádlá/ y mállá máiwégo/ á fmaż w tym rołchodniku [...] / tąż maćią około czeluści ciepło náciéray. *SienLek* 167, 171, 171v.

»maści (G), maść przykładać (a. przyłożyć); maść ma być (a. bywa) przykładana; przyłożyć (a. obłożyć) maścią« [szyk zmienny] (13:12;3;2): Iako v ludzi franczowatych guzy: na ktore możelz przykładać tey przerzczoney maści *FalZioł* III 12b, I 108d, 130c [2 r.], II 20b, c, V 41v (12); Bo kogo więcz zdradna miłofcz po myłli zniewoli Iuż ni maći nie przykłada y barzo then wrzod boli *RejJóz* F6; *RejWiz* 170v; Emplastrum, Yest maść/ która bywa przykłada na otworzište á krowawe rány. *Mącz* 205a; á onę puchlinę y nárułzenie łtáwu/ obłóž tą maćią *SienLek* 174, 94, 121 [2 r.], 121v [2 r.], 130v, 131 (14); *HistRzym* 117v.

Wyrażenia: »maść barwierska« (1): Proch łrebrny w chodzi też w maći barwierzłkie/ daie gim wyłulfzanie ran *FalZioł* III 35a.

»gnojąca maść« (1): unguentum septicum, Gnojąca maść. *Mącz* 384b.

»maść gojąca, na gojenie, ku gojeniu; maść (która) (z)goi; maścią goić (a. wygoić, a. zgoić)« = *sarcocolla Cn* [szyk 23:6] (15:3:1;5;5): Tą maćią możelz goiyc rany wólzelkie *FalZioł* V 107, V 71v, 74v, 93, 107, 107v (12); Ale ku goieniu mułi inéy maći goiácéy przykładać *SienLek* 130v, 118, 121, 128 [3 r.], 147v, 150v (16); *RejPos* 211.

»maść gorąca« = *maść rozgrzewająca lub żrąca* (1): Oczet w ktorimby była vwarzona *Spicaceltica* [...] W chodzi theż w maći gorące *FalZioł* I 138b.

»maść końska« (1): Maći końłkich przypráwiánié *SienLek* Aaaav.

»maść lekarska« (1): á námałz maćią lekarłką [*collyrio inunge*] oczy twoie/ ábył widział. *WujNT Apoc* 3/18.

»maść miękka (a. miękcząca), która miękczy« (2:2): Małc miękka na wyciągnienie ognia z ktorego kolwiek członku. *FalZioł* V 75, V 103, 112v; które to guzy álbo wóle/ iáko łą do vléczenia trudné/ włzyłcy wiedzą: że áni palenié/ áni rzezánié/ áni maćiami miękczącými rołpędzanie/ pomóc iem co może *Oczko* 23.

»maść narastająca (a. naraszcząca) ciało, która naraszcząca ciało, na wyroszczenie ciała« (2:1:1): á tym wymyway príłcz [...]/ á gdyby lie iuż mielcze wyczyłciło/ tedy działać plałtri z maći ktore naráłczaią ciało *FalZioł* V 72, V 71v, 99v, 100.

»maść przyciągająca« (1): Sprawa maći przyciągaiączey/ to iest. *Atractiua*. *FalZioł* V 112v.

»maść ubielająca« (1): Maść ciało vbielaiącza: a zwłazcza ręcze *FalZioł* V 117v.

»maść na wyczyścienie [czego], wyczyściaiącza, ktora czyści« (2:1:1): Druga maść barzo dobra wyczyściaiącza. *FalZioł* V 98, V 107, 112, 115v.

Zestawienia: [»maść aposztolska«: Máści Apofztolłkiej czynienie *SienHerb* B#.]

»biała maść« = maść z bieli ołowiowej, o własnościach wysuszających [szyk 8:5] (13): dopiero przykładay na ony mieftcza biały maści/ To iest de Ceruła vngentum *FalZioł* V 41v, V 44, 101, 102, 108, 112v, 116, 117v; *RejWiz* 15v; Weźmi wołku coć fye zda/ oleiu różánégo nápoły tylo/ rołpuść to ná ogniu/ á fyp w to miálki bláywáys/ [...] á gdy przeftydnie/ przymieszay ktemu białku iáiowégo y kámffory troche/ á to bédziefz miał białą maść práwą *SienLek* 135v, 162 [2 r.], X[xx]4v.

»czarna maść« (1): potym thą wodą wymyway ranę á przykładay plałtr z czarney maści *FalZioł* V 98v.

»czyrwona maść« = maść z marzany barwierskiej, stosowana na stłuczenia [szyk 4:1] (5): Też czyrwona maść z winem albo z małmaziją ciepło pita/ barzo iest vżyteczna. *FalZioł* V 89v; [chłop] czyrwoną maść pije/ Bo mu gędli z wieczorá ná trzy głófy w kije. *RejWiz* 73v; Piją téż ná to maść czerwoną z Apteki/ którą ták czynią: Czerwoné korzenié w máiowym máśle fmażá/ á gdy lepšzą chcą mieć/ pšiego fádłá przykładáią *SienLek* 149, 149 marg; *RejZwierc* 111v.

»maść dzika« (1): Maść dzika, fusoum. *FalZioł* V 100.

[»maść ejiptska«: Máści biały vżytek [...] Y inych rozmáitych támże naydziefz/ iáko Egiptłkiej goiáney/ y Krolewłkiej/ Prusłkiej/ Topolowey/ y inych. *SienHerb* B#.]

»maść krolewska« = *unguentum basilicum* (1): Maść Krolewska na fchnienie fthawow/ albo infzych człónkow. *FalZioł* V 109.

»maść pruska« [szyk 2:1] (3): Y też maść pruska. Wezmi Litargirium, to iest gleyt, Cinobru/ zetrzy czyfcie á wfyp w oliwę/ [...] á fmaż miefzaiąc wšytko fżpatlem *FalZioł* V 112v, V 108 [2 r.].

»maść różana« (1): á z wánny wyfzedłzy/ liniment z máści różánéy/ topólówéy/ ex infrigidante Galeni/ etcae: vczyniwšy/ námázác. *Oczko* 32.

»maść szara (a. którą zową szarą)« = *unguentum Mercuriale* (2): *FalZioł* V 113v; á wšzákże y maść w Aptece ktemu naydziefz którą zową odewłzy/ fżarą. *SienLek* 49v.

»maść topolowa, z topolej« [szyk 9:1] (9:1): Maść Topolowa na rany zapalone. Wezmi piąpia Topolowego fłkoro fie pocznie pukać na wiołnę/ á fłucz ie z nowem fmalczem *FalZioł* V 112v, I 104c, V 41, 99, 106, 108, 110v, 116; *SienLek* 117v; *Oczko* 32.

»maść zielona« (3): Maść zielona: ktora czyfcie y goij. Wezmi żywicze fołnowey, funt, wołku czwierzć, [...] grinłzpanu półtora łotu *FalZioł* V 112, V 100, 101.

»maść żółta« (1): Oblicze też ten proch z tych kołci bieli/ kthori fpułzczaią z maścią żółtą. *FalZioł* IV 39a.

Szereg: »olej(ek), (a, i, albo) maść« [szyk 3:1] (4): *FalZioł* V 24; *Mącz* 95c, 204b; O przypráwie rozmáitych oleyków y Máści. *SienLek* 160.

W przén (3) : co narychley vciekay do tego fwiętego á pewnego lekárzá fwego/ gdyż wiefz o onych pewnych á nieomyłnych máłciach á receptach iego/ á o obietnicach iego *RejPos* 309v; Leczył wrzody

ony; vpominánim/ karánim/ przykładem: ále iáko ízaleni/ z ran tych ták ízkodliwyoh/ przywijánia y máści drogie zdzieráli *SkarŻyw* 353.

maść czego (1): grzech pirworodny przez krzeft íwiéty był wyciągnion/ á máścią dobrych cnot był vzdrowion. *HistRzym* [118].

2. *Kosmetyk w postaci maści lub wonnego olejku, pachnidło; aroma BartBydg* (114) : *OpecŻyw* 70 [2 r.], 84; A oto niewiáfhá ktora była w mieście grzeftzná/ [...] przynioflá Alábáltrowę báńkę máści *Leop Luc* 7/37, *Cant* 1/2; *BielKron* 90; *RejPos* 307v; áby to [*łazienne pałace*] rofkofzy/ myśli dobréy/ á nie fráfunku áni melánkolijéy łúżyło: z tąd wonné perfumy/ wódki/ máści/ łóżá/ kápánia/ y infzé nieófzácowané kofzty *Oczko* 18v; *Calep* 300b; *WujNT* 186, *Apoc* 18/13, *Zzzzzv*; *GosłCast* 48; *KlonWor* 50.

maść z czego (2): a dlá tego wziáwflý funt mafoi drogié z ziela nardufovégo ij pomazala nogi iego *OpecŻyw* 69v; *Mqcz* 49c.

W porównaniach (8): á ínadz wonnieyflá to rzecz níż máfc nadroflá *RejPs* 200; Bo táka ich miłófc iák máfc známienita/ Kthora w wonności íwey íeft niepoípolita *LubPs* dd3, dd2v, dd3 *marg*; Iáko máfc y rzeczy wonne rozwefeláią ferce/ ták íeft rzecz wdzięczna człowiekowi przyaciél wiernie rádzący. *BibRadz Prov* 27/9; Lepízac íeft flawá níżli máfc nalepíza *BibRadz Eccli* 7/2; *BielKron* 80v; *SkarJedn* 59.

W charakterystycznych połączeniach: maść z apteki, Chrystusowa, nalepsza, przenawyborniejsza, wylana, zepsowana, znamienita; bańka maści (2), *chowanie, funt* (2), *słojek; napelnion maści; nalać maści, przynieść, wziąć; przyrownać do maści* (*maści* (D sg)) (2); *maść* (*a. maści* (A pl)) *kupować* (2), *nagotować, nalać, przeda(wa)ć* (2), *wylać* (2), *wynaleźć; maściami polany* (2), *przyprawić, przyprawiony, woniający*.

Zwroty: »natrzeć maściami« (2): Nátrzeft głowę moyę máfcyámi drogyemi *LubPs* F3 [*idem*] *ArtKanc* Q6v.

»maścią pomaz(ow)ać (*a. mazać* (się), *a. namazać*)« = *unguento ungere Vulg, PolAnt* [*szyk zmienny*] (18): *OpecŻyw* 46, 66v, 69v, 156v; *OpecŻywSandR nlb* 3; *KromRozm II* h3v; Nie pomázaleś mi głowy Oleiem/ á thá [*Maria Magdalena*] máścią námázálá nogi moyę. *Leop Luc* 7/46, *Luc* 7/38; *BibRadz Am* 6/6; íż był człowiek cnotliwy/ [...] winá nie pił/ miéflá nie iadł/ w láźni nie bywał/ ízáty iego s płotná/ máścią íe nie mázal/y wíele inych niewczáłności podeymował *BielKron* 145; *RejPos* 307v, [308] [2 r.], [308]v, [310]v, 352v; *WujNT* 11/2, 12 *arg*.

Wyrażenia: »droga, kosztowna maść« = *electum unguentum PolAnt* [*szyk 12:8*] (19:1): *OpecŻyw* 46, 66v, 69v, 70, 70v; *Aroma, vonyaiące zyelye, drogye masczi BartBydg* 13b; *RejPs* 200; *KromRozm II* h3v; *LubPs* F3, dd3 *marg*; Piiá wino czálfzámi/ á pomázuiá íię kofzthownemi máściami *BibRadz Am* 6/6; *BielKron* 80v, 81v, I44v; *Alabastrum* [...] króbká/ álbo Słoyek z tego kámieniá vcziniony ku chowánium drogich máści. *Mqcz* 6c; *HistRzym* 17; *RejZwierc* 142; *ArtKanc* Q6v; *SkarKaz* 386a; *GosłCast* 48.

»wonna (*a. woniąjąca, a. wuniejąca*) maść; wonność (*a. wonia*) maści« = *odor unguentorum Vulg, PolAnt* [*szyk 10:1*] (9;2): *OpecŻyw* 19; *LubPs* dd2v, dd3 *marg*; Ciągni mié zá sóbą: pobieźemy ku woniey máści twoich. *Leop Cant* 1/3; *BibRadz Cant* 1/2; W tym kościele rzeczy wonne przedawáią/

iż fwiáth wonnieyńznych máści nie ma iáko tám/ ktore z Indyey/ z Arábiey fzczeńney przywożą. *BielKron* 457, 81v; *Unguentum*, [...] Máść/ oleyek/ dobrze wunieyąca máść. *Mącz* 503b; *SkarJedn* 59; náydowáli fię y ci/ ktorzy bryły śrebrá przynosiłi: á inńzy miedzią/ fkorámi/ fuknem/ oleiem/ wonnemi máściámi/ y czym mogli/ ferce fwe ochotne ku Pánu BOgu pokázowáli. *LatHar* +4, 462.

Szeregi: »barwiczk i máści« (1): A pomázáłás fie krolewńkiemi oleykámi/ y zámnożyłás bárwićzki [!] y máści thwoie [*ornasti te unguento et multiplicasti pigmenta tua*]. *Leop Is* 57/9.

»maść, (a, albo, i) olej(ek)« (4): Y był rad Ezechiafz gdy do niego przyiácháli/ (á z rádości) okazał im dom wonnych ziół/ y złocho/ y frebro/ máści rozmáite á oleyki [*pigmenta varia, unguenta quoque*] *Leop* 4.Reg 20/13; *BielKron* 86; *Mącz* 503b; *SkarŻyw* 283.

»maść a(l)bo wodka« [*szyk 2:1*] (3): przyfzła knięmu niewiafta/ któráto miała bankę oleiku drogięgo (*marg*) máści abo wódki (-) *MurzNT Matth* 26/7, k. 236 *marg*; *Mącz* 80d.

W przén [czego] (1) :

Zwrot: »maściami pomazać« (1): O Iezu [...] Dáy mi proffę cię abych [...] cialo twoie práwdziwé iy żywé/ w fwiátości doftoynie przyiázt/ toż náfwiétfśe cialo máściami tznót pomazatz *OpecŻyw* 157.

a. *Preparat aromatyczny używany do rytualnego namaszczania zwłok (44)* : ijże wziáwłfśy odpulfćzenié od Piláta/ przyfłli z náczynim ijzby go fięli/ ij z máściami tzo by go pomazali. *OpecŻyw* 153v, 164v; *OpecŻywSandR nlb* 5v; Iezu kthorys z máściami prześcieradłem czyftem y rańthuchem byłes obwinion. *TarDuch* C7, C7v; *BudBib 2.Par* 16/14; Nákuńmy ziół woniáiących Wodek/ Oleykow/ pachniących. S ktorych máści náczynimy Ktorymi ciáło nátrzem y. Iżby w grobie niecuchnęło *MWilKHist* C2, A4v, C2v; *WujNT Mar* 16 arg, 1, s. 186, *Luc* 23 arg, 56, 24/1, *Ioann* 19/39; przez dni 40. w máściách ie [ciało] chowáli. *SkarKaz* 386a.

W charakterystycznych połączeniach: maść sprawiona, umieszana; máści (na)kupić (4), naczynić (2), nagotować; maść gotować, kupować, przynieść (4); w máściach chować.

Zwrot: »maścią pomazać (a. mazać, a. namazać), pomazany (a. namazan); maść którą pomazują« [*szyk zmienny*] (11:6;1): *OpecŻyw* 156v [2 r.], 157, 166; á potým vmárl y máściami pomazany położon ieft w Eipcýe wgrobye. *HistJóz* E4v, E3v; ktorzy [*kupcy*] przedáią y kupuią rzeczy wonne/ iáko mułzkum/ prochy/ y inne przypráwy woniáiące/ iáko máści kthoremi vmárlé pomázuią. *BielKron* 264, 19 [2 r.], 144v, 251, 428; *HistRzym* 17; *ArtKanc* F4; *LatHar* 281, 523, 544; *SkarKaz* 386a.

Wyrażenia: »droga maść« [*szyk 10:2*] (12): A tak natychmiáft iednij drogié máści wzięli/ drudzy iego omywali/ ij pięknie ociérali *OpecŻyw* 156v, 156v, 157, 164v, 166, 171v; *BielKron* 19 [2 r.], 144v; *HistRzym* 17; *ArtKanc* F14v; *SkarKaz* 386a.

»wonna maść« = *aroma PolAnt* [*szyk 5:1*] (6): *MurzMar* 16/1; *MWilKHist* C; Wzięli tedy ciáło P. Iezufowe/ y obwiázáli ie prześcierádly z wonnymi máściámi *LatHar* 737, 281, 313, 544.

Szereg: »olej(ek), (i) maść« (2): potým wfzyftko ciáło pomázal oleiem potým máscýą drogą. *HistRzym* 17; *MWilKHist* G4.

3. Oleje sakralne; unguentum Vulg, PolAnt, Mącz; oleum Vulg, PolAnt (25) :

a. *W Starym Testamencie maść służąca do poświęcenia przedmiotów sakralnych i kapłanów, tzw. „maść święta” lub „maść pomazania”, którą rozkazał uczynić Bóg Mojżeszowi (19)* : A wziáwłfśy máść/

y krew ktora była ná ołtarzu/ pokropił Aaroná y ífáty iego *Leop Lev 8/30, Ex 30/25, 35/28*; Ktoby śmiał tákowá máśc przypráwowáć/ [...] niech będzie ítrácon z ludu íwego. *BibRadz Ex 30/33, Ex 30/25, 32; BielKron 37v.*

W charakterystycznych połączeniach: maść osobna, uczyniona; przyprawienie maści; wziąć maści; (u)czynić (udzialać) maść (4), przyprawować (sprawić) (3), wziąć (2).

*Wyrażenie: »maść woniąca« (1): Támże im też rofkazano przypráwowáć ony máści woniące/ y ony oleie przypráwne *RejPos 348v.**

*Zestawienie: »maść pomaz(ow)ania (świętego), święta, oleju świętego« = oleum sanctum Vulg; oleum unctionis sanctitatis PolAnt (5:2:1): Leop Ex 30/25; Z tych rzeczy vczyniíś máśc pomázowania íwiętego Máłc ofobną/ obyczáiem áptekárłkiem: A toć będzie máśc pomázania íwiętego. *BibRadz Ex 30/25, Ex 30/31, 31/11, 35/8, 15; BielKron 33v.**

*Szereg: »maść i (albo) olej« [szyk 1:1] (2): Rzekł też Pan Bog Moíżełzowi/ [...] vdzyáłałz máśc oleiu íwiętego (*marg*) Oley íwięty álbo máłc. (-) *BielKron 33v; RejPos 348v.**

a. *Kadzidło przeznaczone do obrzędów religijnych, które rozkazał uczynić Bóg Mojżeszowi (2) :*

*Wyrażenie: »maść wonna, ku wonianiu« [szyk 1:1] (1:1): Zupełne też offiáry offiáruią Pánu ná káždy dzień ráno y wieczor: y wonną máśc [*thymiana*] ípráwioną podług rofkazania Zakonu *Leop 2.Par 13/11*; A ktoby śmiał czynić táką máśc ku woniániu [*suffimentum ipsum ad odorandum*]/ then niechay będzie ítrácon z ludu íwego. *BibRadz Ex 30/38.**

b. *W religii katolickiej jeden z olei świętych używanych przy sakramentach i konsekracjach (6) : Chrisma, Unguentum, Máśc. *Mącz 52b; RejPos 349.**

*Zwrot: »maściami mazać« [szyk zmienny] (3): A ítądże był podobno y ten obyczáy powítał potym/ íż íe byli íeli dzwonow/ ołtarzow [...] y inych rzeczy kościelnych krzćić y máściami mázáć *RejPos 348v, 348v, 349.**

*Szereg: »olej albo maść« (1): Dionísius ták mowi: że ten był obyczáy zá Apoštołow że mázano tego ktory íe krzćił/ y lámę wodę krzefną Krzyżmem polewano/ ktore on oleiem álbo máściami zowie *WujJud 167v.**

4. *Kolor, barwa; color *Mącz, Cn (55) : Color floridus, Wefoła wdzięczna máśc. *Mącz 131a; Color sanguineus, Máśc podobna krwi. *Mącz 367b; GórnDworz X3v; CiekPotr 31 [2 r.].****

*W połączeniu z przymiotnikiem określającym kolor [przymiotnik + maść (31), maść + przymiotnik (2)] (33): wíukny nyemyeczkyey ícharey małczy zupiczy zyeloney a wíkornyach nyemyeczkiych chodzi *LibMal 1554/183v, 1544/78v, 1550/152; BielKron 234; Aquilus color, Brunátna máśc. *Mącz 13c; Ardens purpura, Piękney á gorącey máści Szárłat. *Mącz 15b; Iaspidea gemma, Perła Íálpífovey máścy. *Mącz 163d; papaveratae vestes Mákowey máścy ízáty. *Mącz 276b, 13b, 21c, 25d, 30c, 65b (28); KmitaSpit C5.******

*G cum ai pełniące łącznie funkcję przymiotnika lub przysłówka (22): *LibMal 1544/78v, 1550/152, 1554/183v; Száty odmienney máści [diversorum colorum] dáią (teraz) Zyżarze ná iego część *Leop Iudic 5/30, Ex 26/1, Ez 27/24; BielKron 234; Centipellio, Rozmáytey máści. Pítro *Mącz 47d; Pura toga, Długa ízátá yedney máści *Mącz 456d, 6c, 15b, 159d, 163c, d (13); KmitaSpit C5; Ná łokciách ná kolánách różney máści íáty. *KlonWor 41.******

W porównaniu (1): A przetoż, człowieczej twarzy Nie mądry jest, co jej wierzy, Mać tak różne przemienności, Jako mnogie w kwiatku maści. *BierRozm* 8.

W charakterystycznych połączeniach: biała maść, bława, błękitna, brunatna (2), cegielna, ciemna, ciemnożółta, czarna, czerwona (2), czerwono-brunatna (2), ćwikowska, fijołkowa (4), gniada, gorąca, gorąco-żółta, jaspisowa, kasztanowa, łasiczna, makowa (2), mieniona, modra, obłoczna (2), odmienna (przemienna) (3), ogniowa, papużna, płomieniowa, płowa, podobna krwi, podpaląca, purpurowa (2), rogowa, rozmaita (2), różana, różna, szara, szarłatna (szarłatowa) (4), śliczna, świetna, wdzięczna, wesola (2), wilczata, wodna (2), wronia, zielona, złotogłowowa, żelazna.

Wyrażenie: »żałobna maść« (1): dobrzeby áby y thá czerń żałobna maść/ znak płaczu zginęła *GórnDworz* L7.

Szereg: »barwa albo maść« (1): De Coloribus. Von den farben. O bárwach albo máfcjach. *Mymer*¹ 19.

»maść, (a, albo, i) farba« [szyk 5:1] (6): Alabastrum Kámień/ Marmorowy gładki przezroczyfty/ rozmáyitey máści y fárby. *Mącz* 6c; Unde [murex] pro purpureo colore accipitur, Miáfto fzarlátu/ [á]lbo też máscy á fárby fzarlátney. *Mącz* 238a, 13b, 25d, 30c, 60b.

a. O barwie sierści konia [G cum ai pełniące funkcję przymiotnika] (1) :

Wyrażenie: »gniadej maści« (1): Stych pyenyedzi vkradzionich kupill dwu konyu [...] przyachal thu ífam nayednym gnyadey małczy zbyalymy Nogamy *LibMal* 1550/156.

b. Cera, koloryt skóry (1) :

Szereg: »płec albo maść« (1): nativus color, Przirodzona práwa pięć álbo maść. *Mącz* 241c.

c. Kolor w kartach (1) : on kofterom świadczy/ Kto kártę krádnie/ iáką kto ma maść/ on baczy. *KlonWor* 33.

5. Chemiczny lub naturalny barwnik służący do farbowania; color, pigmentum, succus infector *Cn* (2) :

Szereg: »farba albo (jako) maść« (2): ktorzy fie tym [alchemiją] paráią/ to náprzyczynią Teftow/ prochow/ popiołu/ Sándáraki/ Purpuryfy/ Auripigmentum/ Hydrágirium/ tho íą wżytko fárby iáko máści. *BielKron* 26; Hydrargyrium pigmenti genus [...]. Nieyáka fárba álbo maść która bywa winem roftworzona ku pozłacániu *Mącz* 160b.

Synonimy: **2.** mastyka, olej; **3.** olej; **a.** kadzidło; **4.** barwa, farba, kolor; **b.** płec.